

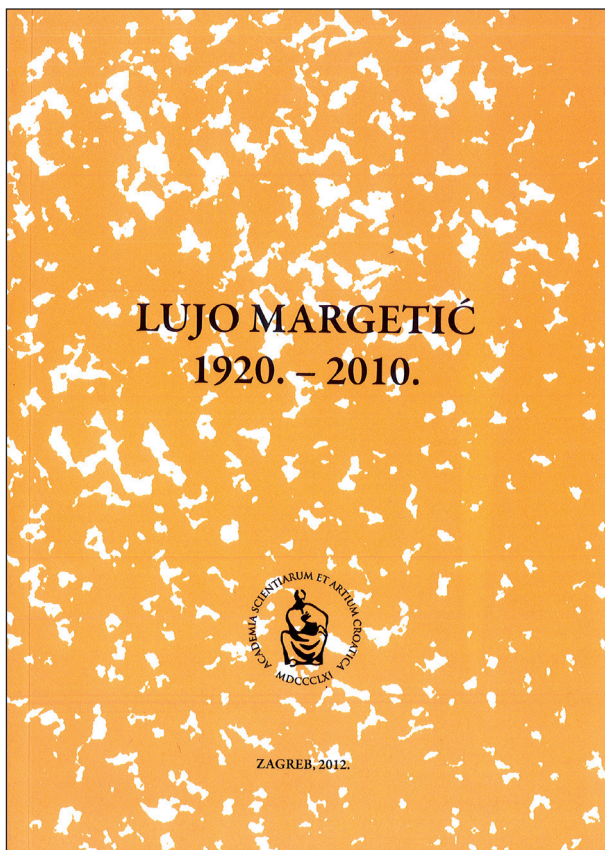
Tomislav Raukar, Petar Strčić: LUJO MARGETIĆ 1920. – 2010. Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2012, 101 stran.

Hrvaška akademija znanosti in umetnosti (HAZU – Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti) je lani uredila in izdala komemorativno knjigo o 17. maja 2010 preminulem akademiku Luju Margetiću. Na 101 strani so avtorji spominskega dela želeli čim natančneje in z dolžnim spoštovanjem predstaviti pokojnega sodelavca in priznanega pravnega zgodovinarja, ki je v jadranskem, predvsem pa hrvaškem prostoru pustil izjemen pečat na raziskovalnem področju.

Spomenica se prične na deveti strani z uvodnim tekstom akademika Tomislava Raukarja, ki z grenkim priokusom predstavi delo, ki je bilo dobro načrtovano in težko pričakovano. Problem tovrstnih publikacij je ravno v iskanju razmerja med objektivno natančnostjo in prilagojeno izpovedjo, ki pa morata biti primerno povezani, da se lahko ustvari knjiga primerna za človeka, o katerem se piše.

Uvodniku sledi osrednji del, v avtorstvu akademika Petra Strčića, ki predstavi življenje in delo Luja Margetića: od rojstva pa vse do trenutka, ko prejme nagrado za življenjsko delo s strani mesta Reke, kar pa je samo eno izmed številnih priznanj, ki jih je v tistem in kasnejšem obdobju prejel pokojni akademik.

Profesor Strčić nazorno oriše življenje raziskovalca, ki sprva to sploh ni bil. Luj Margetić se je rodil v okolici Reke, vendar je kasneje velik del mladosti preživel v Zagrebu, vse do druge svetovne vojne, ko so ga starši zaradi varnosti poslali k starim staršem v bližino Reke. Tam pa se je izkazal kot zelo angažiran mladenič v boju proti okupatorju. Bila so to burna leta in med vojno je tudi izgubil očeta. Po vojni je zaključil pravno fakulteto in želja po sodelovanju v znanosti je v njem (spet) tlela. Vendar je raziskovalec v njem lahko privrel na dan le med prostim časom, saj Margetić ni bil del nobene znanstvene skupine,

kaj šele inštituta. Kljub vsemu je s samoiniciativnostjo in motivacijo preučeval pravo in ga pričel spajati z zgodovino pisjem. Meja ni bilo, saj je obravnaval zgodovino prava od stare Grčije pa vse do srednjega veka.

Eden od dokazov za njegove zgodnje sposobnosti je bilo povabilo k pripravi novega načrta za ureditev mesta Reke po drugi svetovni vojni. Kar se tiče njegove bodoče akademske kariere, so se zadeve premaknile šele v šestdesetih letih, ko je pričel s pogostejšim objavljanjem lastnih raziskav, sprva v makedonski znanstveni reviji za antiko Živa antika. Preboj znotraj znanosti je dosegel s člankom o Ahilu in njegovem ščitju, na katerem je bil tekst, s katerega je Margetić ponudil nove iztočnice in odgovore v povezavi s Homerjevo Iliado.

Njegova neizmerna ljubezen do znanosti je prinesla svoje prve plodove ravno ob ustanovitvi pravne fakultete na Reki leta 1975, ko so mu takoj ponudili mesto predstojnika katedre za rimsko pravo. Vse do danes, kot zanimivost, je Lujo Margetić edini zaposleni reške pravne fakultete, ki je bil hkrati akademik in član HAZU-ja. Kasneje so mu predali še vodenje dveh dodatnih kateder: za občo zgodovino prava in države ter za zgodovino držav in pravo jugoslovanskih narodov. Sledil je še učbenik v soavtorstvu s Hodimirjem Sirotkovićem, ki mu je prinesel nagrado »Službenog lista« takratne SFRJ.

Strčič se pa ne ustavi zgolj pri karieri in pridobljenih priznanjih akademika, temveč ga skuša bralcu tudi karakterno predstaviti. Lujo Margetić je bil izjemen pravnik, zgodovinar in predvsem raziskovalec. Bil je poliglot in raziskovanje je bilo njegova strast. Veliko se je udeleževal v diskusijah z ostalimi akademiki, tako somišljeniki kot tistimi z nasprotnimi mnenji. Ravno pri diskusijah ali komentarjih se je pokazala še ena izmed Margetićevih sposobnosti: izkazovanju spoštovanja in popolne podpore znanosti, ne glede na ozadje sogovorca. Predvsem pa je poudarjal delo in sodelovanje, ki se je zrcalilo ravno v soočanju z ostalimi. Nekateri se ga spominjajo kot zelo dobrega predavatelja.

V svoji karieri je zasedel tudi stol predsednika Odbora za bizantologijo HAZUja in komisije Primorsko-goranske županije pri izboru njenega grba, bil je večletni odgovorni urednik mednarodne znanstvene pravne revije Zbornik pravne fakultete v Reki, strokovni urednik Opće povijesti države i prava v pravni enciklopediji v Zagrebu, vodja inštituta za zgodovinske in družbene študije HAZU (podružnica v Reki) ter Zbornika za zgodovinske znanosti HAZU v Zadru. Knjiga se zaključi z dolgim seznamom bibliografije zgodovinarja.

Lujo Margetić je bil izjemen akademik, profiliran raziskovalec, vpliven avtor ter novodobni tip zgodovinarja. Za seboj je pustil velik opus, ki bo (in že) nudi(l) smernice obstoječim in novim generacijam raziskovalcev, s poudarkom na področju pravne zgodovine.

Erik Toth

BERTOŠIN ZBORNIK. Zbornik u čast Miroslava Bertoše, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli – Državni arhiv u Pazinu, Pula – Pazin, 2013 (3 knjige)

Obsežen zbornik v treh knjigah, posvečen 75-letnici zaslužnega prof. dr. Miroslava Bertoše iz Pulja, so po besedah glavnega urednika Ivana Jurkovića začeli snovati že ob njegovi 70-letnici, vendar se je zbiranje gradiva, zlasti pa finančnih sredstev za izdajo tega obsežnega korpusa, zavleklo celih pet let.

Zbrano in objavljeno gradivo tako predstavlja priznanje in poklon dolgoletnemu znanstvenemu in pedagoškemu delu dr. Miroslava Bertoše, hkrati pa je nekakšen prerez zgodovinpisja oziroma zgodovinskih raziskav širokega kroga sodelujočih strokovnjakov iz različnih področij. Krog, ki ga sestavljajo različne generacije in ga karakterizira jezikovna oziroma etnična pripadnost sodelujočih, na določen način odraža plurietnični in večkulturni prostor Istre, ki ga je Miroslav Bertoša tako sijajno obdelal in predstavil v svojih številnih delih, zlasti v delu *Istra, Jadran, Sredozemlje*. Identiteti i imaginariji (feljtoni, elzeviri, kolumne), Dubrovnik, University press, Zagreb 2003.

Prva knjiga (91 str.) ob predgovoru urednika Ivana Jurkovića, prinaša seznam sodelujočih avtorjev (70) in življenjepis Miroslava Bertoše, zlasti njegovo študijsko pot in prepletanje njegovega znanstveno-raziskovalnega in pedagoškega dela. Pri tem je seveda povsem na mestu tudi ocena, da je s svojim temeljitim in sistematičnim delom na arhivskih virih, podkrepjenim z erudijsko utemeljenimi teksti o istrski zgodovini od 16. – 18. stoletja, članki in razpravami o zgodovinpisju in njegovih novih smereh, kakor tudi s svojimi esejmi in feljtoni, vzbudil veliko pozornost znanstvene in strokovne javnosti. O njegovih številnih delih je doslej iz-

šlo najmanj 130 različnih ocen, ki so jih pripravili zgodovinarji, etnologi, književniki in publicisti v različnih znanstvenih in strokovnih edicijah, revijah in časopisih. Njegovo znanstveno-raziskovalno delo ni le izjemno plodno, temveč v mnogočem inovativno, saj z veliko mero senzibilnosti in pronicljivosti pristopa k tolmačenju istrske preteklosti. Razveseljivo je, da avtor neumorno nadaljuje s svojim delom na vseh treh področjih svojega delovanja ne glede na to, da je svoje poslanstvo kot zgodovinar, pedagog in pisec v celoti izpolnil. Prvo knjigo zaključuje seznam oziroma popis njegovih del ter izbor ocen in kritik njegovega dosedanjega dela.

Druga (679 str.) in tretja knjiga (636 str.) po kronološko-tematskem principu prinašata vrsto prispevkov, ki v širokem diapazonu humanističnih ved odslikavajo zanimiv mozaik tako ožjega istrsko-primorskega kot širšega balkanskega prostora. Med prispevki v drugi knjigi med drugim srečamo tudi imena nekaterih žal že preminulih avtorjev, npr. Vesne Girardi Jurkić in Luja Margetiča, kakor tudi priznanih in uglednih avtorjev iz znanstveno-raziskovalnih in kulturnih ustanov, univerz, zavodov ter društev iz Hrvaške in Slovenije. Sama imena avtorjev zgovorno govorijo o različnih temah in problematiki s katero se večinoma ukvarjajo.

Če se druga knjiga nekako zaključuje s prispevki, ki segajo do druge polovice 19. stoletja, je v tretji knjigi večina prispevkov razporejena v časovnem loku od sredine 19. stoletja pa do nekaterih aktualnih tem polpreteklega oziroma današnjega časa. V zaključnih prispevkih tretje knjige so ob političnih temah zanimivi tudi prispevki s področja jezikoslovja, toponomastike, etnij, ljubiteljske kulture, religije, glasbe in identitet. Prispevki so objavljeni v hrvaškem, italijanskem in slovenskem jeziku s povzetki v angleškem jeziku.

Obsežnim zbornikom, posvečenim v preteklih letih nekaterim uglednejšim in vidnejšim slovenskim zgodovinarjem in znanstvenim delavcem, se z izdajo Bertošinega zbornika nekako zaokroža krog tistih velikih imen slovenskega in hrvaškega zgodovinarstva, ki so s svojim znanstvenim opusom zaznamovali svoj čas in prostor, veliko svojega znanja prenesli na mlajše generacije, hkrati pa znali svoje znanstveno-raziskovalno delo umestiti tudi v širši evropski prostor.

Salvator Žitko

Claudio Povolo, Mattea Gazzola: IMMAGINI DI DISTINZIONE: GLI ARCHIVI DELLA FAMIGLIA TRISSINO. Vicenza, Biblioteca civica Bertoliana, 2012, 160 strani.

Mestna knjižnica v Vicenzi, Biblioteca civica Bertoliana, je konec lanskega leta izdala zbirko prispevkov o do takrat še ne popolnoma obdelanem in nato pregledanem arhivskem gradivu družine Trissini iz Vicenze. Na 160 straneh so predstavljeni prispevki o arhivski dokumentaciji pomembne in vplivne članice vicenške aristokratske družbe, ki je bila dolga leta nedostopna, skrita ali preprosto neobjavljena. Uredniki zbornika in avtorji prispevkov nas skušajo popeljati skozi zgodovino družine Trissino, posledično tudi okusiti del zgodovine mesta Vicenze, ki so jo toliko bolj spoznali sedaj, ko je bilo na razpolago veliko več gradiva.

Zbornik poudarja pomen ureditve in inventarizacije arhivskih virov, ki v prihodnosti lahko služijo kot pomemben vir informacij za raziskovalce. Predvsem za lokalno okolje in spoznavanje družine Trissino kot ene pomembnejših družin v zgodovini mesta Vicenza je ta dosežek izrednega pomena. Projekt je trajal kar tri leta, v zadnjem letu so potekale zgolj faze revizije in nujni popravki. Ob zborniku bralec prejme še tlačenko z vsemi zbranimi podatki, ki pa bodo v prihodnje dostopni tudi preko spleta.

Knjiga je razdeljena na tri dele. V prvem delu so prisotne krajše zahvale in splošna predstavitev projekta urejanja preostanka arhiva ter daljši uvod enega izmed urednikov zbornika, italijanskega zgodovinarja Claudia Povola. V uvodniku se zgodovinar loti splošnega orisa razvoja in pomena pojma družine ter plemstva od zgodnjega srednjega veka do renesanse. Predvsem se osredotoči na vlogo plemiških družin znotraj mest in političnih instanc. Preide tudi na plemiško dojemanje prijateljstva, moči, laži in poudari spremembe, ki so se pojavile pri predajanju otrok v poroko (sčasoma je obveljalo dejstvo pomembnosti poročanja hčerke, bolj kot sina, v primerno, predvsem pa, premožno družino). Pri zadnji temi je za plemiške družine zelo pomemb-

no ravno širjenje relacij, kar je tudi znatno vplivalo na izbiro 'bodoče žlahte' in se odražalo v statusu (ter vplivu) plemiške družine. Slednje je bilo v veliki meri vezano na oblikovanje in preoblikovanje, kot pravi Povolo, lastne (družinske) identitete. Kar pa še posebej poudari, je povezanost vplivnih družin z mestom in njegovo podobo znotraj in zunaj: vpliv, ki ga lahko še danes posameznik začuti, ko se sprehaja po mestu. In v arhivih se lahko veliko omenjenih povezav izbrska ter natančneje utemelji.

Drugi del z naslovom *Gli archivi della famiglia Trissini* ponudi dva prispevka avtorjev Silvie Girardello in Federica Bauceja. V tem delu se avtorja nekoliko bolj osredotočita na dokumente ter arhiv in branje gradiva. Silvia Girardello poudarja spremembo, ki se pojavi pri celotni zbirki družine Trissino ob preučevanju še neznanih oziroma neobjavljenih dokumentov. Odstira se nov svet z novimi informacijami. Pojavijo se novi občutki in prej skrite značilnosti. Kar avtorica še poudari, je veličina dokumentov, ki dosežejo 1.200 enot. Bauce pa preko arhivskega gradiva v generalnem tonu predstavi družino in razvoj le-te s priloženim družinskim drevesom.

Tretji del zbornika je poimenovan *Immagini di distinzione*, kar tudi deluje kot druga polovica knjige. Tukaj se pojavijo štiri prispevki, ki pa se lotevajo konkretnjših dogodkov, ki so jih izbrali in izluščili iz arhivskih dokumentov družine Trissino. V prvem izmed prispevkov v tem delu zbornika, avtorja Mattee Gazzola, se poučimo o postopkih dedovanja in nekaterih rizičnih odločitev pri določanju dedičev za določeno zemljo v lasti družine. Avtor opozori na vsesplošno prisotni strah patriarha (očeta), ki bi rad v prave roke prepustil svojo dediščino in vzpostavil temelje za mirno prihodnost lastnega naraščaja.

Silvia Girardello v svojem drugem prispevku znotraj zbornika izpostavi dogodek, ki se je zgodil leta 1655 nekaj dni po Veliki noči. Tedaj je v bližini katedrale nekaj zakritih predstavnikov družine Trissino, sicer zaman, obstreljevalo svoje dolgoletne tekmece iz družine Brissino, žrtev v dogodku pa je bila nedolžna ženska, ki se je zgolj skrivala pred streli. Avtorica nato ponudi še celoten proces, katerega dokumente je pregledala in jih sestavila v smiselno celoto. Prispevek pa nosi predvsem opozorilo o potrebnih refleksiji o delovanju jurisdikcije v beneški dobi, s poudarkom na pomembnosti virov, ki lahko raziskovalca pripeljejo še do podobnih zgodb.

Cristina Tommasi predstavi strategije varovanja premoženja in ohranjanja ponosa, ki so razvidne iz določenih arhivskih dokumentov iz arhiva Trissino in so vezani na zemljo ter dedovanje. V še enem prispevku Silvia Girardello predstavi zadnja dva predstavnika družine v devetnajstem stoletju in njuno zapuščino mestu, zaključni tekst avtorice Mattee Gazzola pa – v veliki meri na podlagi korespondence – obravnava načrt preureditve določene stavbe enega izmed predstavnikov družine Trissino.

S fotografijami in slikami bogata monografija se predstavi kot izjemen dosežek za arhivistiko, predvsem pa bogastvo za področje socialne zgodovine, predvsem pa zgodovine mesta Vicenza. Zbrani prispevki opominjajo na skrite zgodbe, ki jih preko pregledovanja arhivskega dokumentacije lahko dosežemo in se z njihovo pomočjo poskušamo dokopati do podobe oseb, časa, idej, ali zgolj do novih hipotez oziroma zaključkov.

Za široko občinstvo zastavljen zbornik, ki je od začetka usmerjen v digitalno predstavitev rezultatov raziskovanja arhiva družine Trissino, je le primer trdega in uspešnega dela, ki

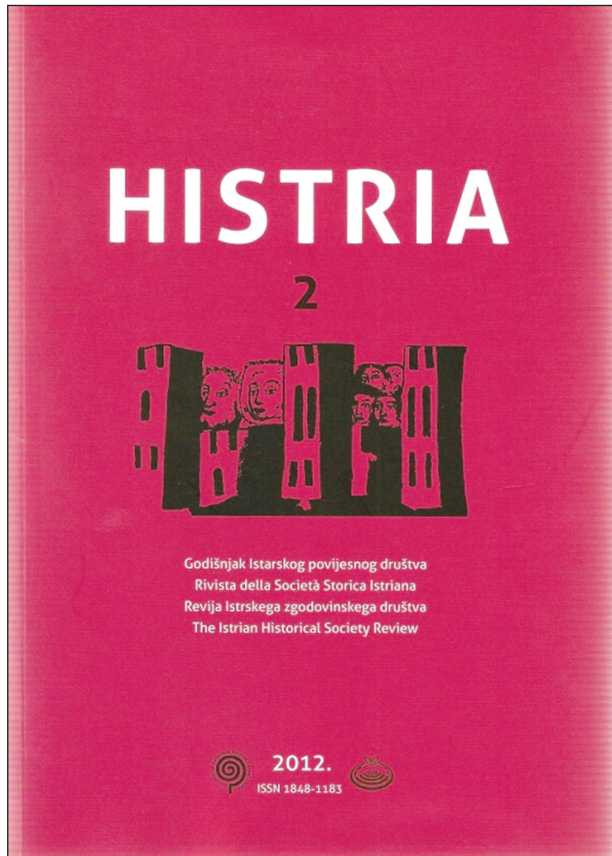
ga ni nikoli konec, saj je tovrstnih neraziskanih arhivov najbrž še veliko. Omenjeno delo je le motivacija in potrditev, da pregledovanje dokumentov še zdaleč ni zaključeno.

Povolo označi podobe, ki nam jih arhivi plemiških družin ponujajo, kot kraške reke, ki svoj redni tok prekinejo, da bi poniknile in nato spet čez čas privrele na dan skozi zemljo. Prepričan sem, da niso zgolj arhivi plemiških družin taki, ki bi skrivali in obenem ponujali nove podatke. Arhivi so prostor večne raziskave, ko že dvakrat pregledani dokument v tretje ponudi težko iskano potrditev. Zgodovina se kot kraška reka pojavlja in skriva preko prebiranja arhivskega gradiva; težava je le v tem, da ne smemo (p)opustiti, ko je takoj ne zagledamo.

Erik Toth

HISTRIA 2. Pula 2012, Istrsko zgodovinsko društvo, 491 strani.

Kmalu po ustanovitvi (februar 2010) je Istrsko zgodovinsko društvo (Istarsko povijesno društvo) izdalo svoje strokovno glasilo *Histria* (2011), s katerim si je že v prvi številki pridobilo precejšen krog sodelavcev, v drugi številki pa ga je zaradi svoje jezikovne pluralnosti kot tudi široko zasnovanega koncepta še znatno razširilo. Uredniški odbor z glavnim in odgovornim urednikom Maurizijem Levakom, si je namreč zadal nalogo, da bi naj glasilo izhajalo vsako leto in s tem vrsti domačih in tujih strokovnjakov in raziskovalcev, ki se ukvarjajo z istrsko zgodovinsko preteklostjo oziroma njeno kulturno in naravno dediščino, omogočilo objavo njihovih izsledkov, hkrati pa naj bi v njem objavljali tudi ocene, poročila in prikaze, s katerimi bi podajali tudi kar

najbolj celovit vpogled v raziskovalno, publicistično in organizacijsko dejavnost strokovnih društev oziroma znanstveno-raziskovalnih ustanov na širšem območju Istre oziroma severnega Jadrana.

Tudi druga številka zbornika *Histria* (2012) ohranja enako vsebinsko zasnovo kot prva: v prvem delu razprave in gradiva, v drugem pa ocene, prikaze in poročila. Razprave in gradiva so razvrščene v tematsko kronološkem zaporedju in sicer s prispevki Lede Harmicar in Ivana Milotića z naslovom *Namet (modus) u rimskoj pravnoj praksi dokumentiranoj na epigrafskim svjedočanstvima iz Istre*, Mateja Župančiča *Človek volku volk (o odnosih človeka in volka v Historia Langobardum Pavla Diakona)*, Trpimira Vedriša, *Histria i Hister kasnoantičkih i ranosrednjovjekovnih geografa: prilog razpravi o spomenu Istre i Dalmacije u zemljopisu Alfreda Velikoga*, in Darje Mihelič *Kako so se obuvali srednjeveški Pirančani in Tržačani?* Ob navedenih avtorjih se v tej številki pojavljajo še Katarina Gerometta s prispevkom »*Pisma konzervatora*«: *konzervatorsko djelovanje Pietra Kandlera*, Luka Tidić *Problematika hrvatskog školstva u Istri na stranicama Naše sloge (1870-1880)*, David di Paoli Paulovich *Musica e canti d'espressione popolare di area latino-veneta in Istria e a Zara. Generi vocali e bibliografia*, ter Alessandra Argenti Tremul s prispevkom *Il Capodistriano del dopoguerra nelle fonti d'archivio conservate in Slovenia e Croazia*.

Prvi štirje prispevki predstavljajo izvirno znanstveno delo, prispevek Katarine Gerometta, ki deloma temelji na njenem diplomskem delu, ki ga hrani Oddelek za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete v Zagrebu (2009) in prispevek Luke Tadića, sta razvrščena v kategorijo predhodnih prispevkov, ostali pa so razvrščeni med pregledna dela.

Celotno drugo polovico zbornika je uredniški odbor namenil ocenam prikazom in poročilom, kjer lahko sledimo izjemno obsežnemu pregledu različnih avtorjev tako s hrvaškega, slovenskega, italijanskega pa tudi širšega območja, kakor tudi različnih ustanov oziroma humanističnih panog. Izjemno pester, raznolik sestav ocen in poročil o posameznih edicijah, zbornikih, glasilih, znanstvenih konferencah, strokovnih srečanjih in seminarjih, nedvomno kaže na veliko pozornost uredniškega odbora *Histrie* do dogajanja v širšem prostoru, kakor tudi na njegovo vpetost vanj.

Tokratna zelo zajetna druga številka zbornika s svojimi strokovnimi prispevki, slikovnim gradivom in številnimi prilogami, sodobno oblikovalsko izvedbo in kvalitetnim tiskom, že v samem začetku napoveduje tisto zvrst znanstvene periodike, ki jo je istrski prostor kljub obstoječi znanstveni periodiki že nekaj časa potreboval, hkrati pa se z njo že tudi uresničujejo želje in napovedi, ki si jih je društvo z osnovanjem svojega glasila zadalo ob svoji ustanovitvi.

Salvator Žitko

Ondřej Vojtěchovský: *Z PRAHY PROTI TITOVÍ! Jugoslávská prosovětská emigrace v Československu*. Praha, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2012, 695 strani.

Jugoslovanski spor z informbirojem leta 1948 in posledična samostojna pot v socializmu je v Titovi Jugoslaviji poleg NOB predstavljal enega izmed glavnih konstitutivnih elementov njene *civilne religije*. V tem oziru zato ni potrebno poudarjati, da so resnični in domnevni Stalinovi privrženci dobili status izobčencev in renegatov, proti katerim so bile dovoljene vse metode – tudi »protistalinistični stalinizem«. V kolikor je njihova usoda – zlasti tistih, ki so preživeli golootoško torturo – postajala širši javnosti prek beletristike znana šele v osemdesetih letih, je delovanje informbirojevske emigracije prvič pregledno predstavil s knjigo *With Stalin Against Tito* šele leta 1988 v ZDA delujoči hrvaški zgodovinar Ivo Banac (v hrvaškem prevodu dve leti kasneje), ki se je seveda tedaj lahko oprl le na dostopno arhivsko gradivo zahodne provenience.

Čeprav kolonija okrog 160 jugoslovanskih političnih emigrantov na Češkoslovaškem (od tega 13 Slovencev) ni predstavljala eno večjih skupin izmed skupno skoraj 5.000 prosovjetskih nasprotnikov Tita v tujini, si jo je mladi češki zgodovinar Ondřej Vojtěchovský izbral za tematiko svoje zajetne knjige in pred tem še obsežnejše doktorske disertacije. Upoštevajoč širino njegove raziskave, bralec kmalu pride do spoznanja, da mu avtor ne nudi samo detajlnega vpogleda v delovanje »stalinovcev«, kot so se nekateri sami s ponosom imenovali, ampak se skozi na trenutke celo pretirano minuciozno opisovanje kritike »titoističnega fašizma«, odnosov med njimi samimi, relacije do Komunistične stranke Češkoslovaške, Moskve, emigrantskih skupin v drugih državah in na splošno njihovih izkušenj v času zgodnje partijske diktature pred njim izrisuje podoba povojnega stalinističnega habitusa. Morda bi k tako ambicioznemu pristopu k razisko-

Z PRAHY PROTI TITOVÍ!

Jugoslávská prosovětská emigrace v Československu

Ondřej Vojtěchovský

valnemu problemu sodila tudi nekoliko bolj izražena umestitev problematike v kontekst modernih političnih gibanj v emigraciji, na katere avtor spominja v uvodu.

Vsekakor pa je potrebno priznati, da Vojtěchovský s pretanjenim občutkom za zbiranje in nizanje povednih dogodkov iz biografij »svojih«¹ akterjev prikazuje mentalitete predvojnih komunistov, ki so bili pripravljene ilegalno zapustiti svojo domovino ali se vanjo z diplomatskih in podobnih zadolžitve v tujini ne vrniti, da bi lahko sledili gospodarju iz prestolnice komunizma. Po drugi strani je res, da jih je bilo med njimi precej internacionalistično usmerjenih, ki so v Prago prispeli iz zahodne Evrope ali ZDA, da bi tam osnovali center protititovske propagande po zgledu Leninovega švicarskega eksila. Toda »komunistična Ženeva«² to ni postala in dokaj majhno skupino emigrantov so razen nekaj izjem sestavljali manj izpostavljeni posamezniki, ki so sicer imeli v povprečju visoko izobrazbo ali so še študirali z namenom, da bi ob vrnitvi v Jugoslavijo prevzeli vodilne funkcije. Med izjeme sta gotovo sodila zdravnik in pisatelj judovskega rodu Teodor Balk, s pravim imenom Dragutin Fodor in Anton Rupnik, čigar pot od Trbovelj do aktivista Komunistične partije Francije in jugoslovanskega diplomata v Parizu je Vojtechovsky že predstavil na straneh revije Acta Histriae. Slednja sta se prek svojih predvojnih poznanstev in v primeru Rupnika skupnega jetništva z Arturjem Londonom (od 1948 do 1951 namestnik češkoslovaškega zunanjega ministra) v taborišču Mauthausen tudi edina prebila v vrste češkoslovaške komunistične elite, kar ju je v letih 1951–1952 ob montiranem procesu proti Rudolfu Slánskemu in ostalim »židovskim zarotnikom«³ spravilo v nezavidljiv položaj. Balkova češka žena in aktivistka več jugoslovanskih združenj Lenka Reinerová pa je celo pristala v zaporu. Paradoksalno, a značilno za stalinistične procese so se namreč znašli pod obtožbami, da so trockisti in agenti diktatorja pred katerim so pribežali.

Sicer pa so »poklicni revolucionarji«, ki so bili pred odhodom v emigracijo večkrat angažirani tudi v UDV, dokaj spretno krmarili med direktivami češkoslovaške komunistične partije (v njenem imenu zlasti vodje mednarodnega oddelka Bedřicha Geminderja, čigar usoda je bila kasneje s smrtno kaznijo zapečaten na procesu proti Slánskemu), sekretariata informbiroja v Bukarešti in od leta 1951 dalje enotnega vodstva jugoslovanske politične emigracije v Moskvi. Nekateri kot nekdanji diplomat v Washingtonu Slobodan Ivanović so celo poprijeli za fizično delo, da so s tem dokazali svojo pravo razredno bit in tako zmanjšali odvisnost od pomoči države gostiteljice. Ob poklicnem delu emigrantov ali šolanju je bila njihova glavna dejavnost pričakovano propagandna aktivnost, ki se je širila predvsem na straneh časopisa »Nova Borba«. Na vrhuncu je izhajal tudi v 14.000 izvodih, nekaj sto pa jih je prek Trsta in Albanije našlo pot tudi v Jugoslavijo oz. so posamezne članke ponatiskovali v tržaškem Delu. Toda pogled na stanje v Jugoslaviji in na lastno vlogo pri borbi proti njenemu vodstvu ni bil povsem enoten. Polemike, ki jim je sledila tudi češkoslovaška tajna služba StB, so se vrtele predvsem okoli vprašanja ali naj se na diverzantski način pripravljajo na operacije v Jugoslaviji ali pa naj se primarno angažirajo v dobrobit komunizma v državi gostiteljici in v obče. V medsebojnih sporih in obračunih se je odlikoval sumničavi duh časa, zato niso bili redki očitki in diskvalifikacije predvsem na račun omenjenih Balka in Rupnika, ki sta bila obtožena prevelikega kozmopolitizma.

Vojtěchovský zaključuje glavnino svoje knjige z letom 1954, ko je začela dejavnost jugoslovanskih komunistov na Češkoslovaškem zamirati. Nova politika N. S. Hruščova

je namreč po podpisu beograjske deklaracije leta 1955 pomenila spremenjeno usmeritev v kateri je bilo manj prostora vsaj za javno rovarjenje proti Titu. Informbirojevski emigranti se sicer niso mogli enostavno sprijazniti z rehabilitacijo »izdajalske« vodstvene klike v njihovi domovini, a so se lahko nekoliko bolj aktivirali le v trenutkih poslabšanja odnosov na relaciji Moskva-Beograd kot npr. v letih 1957–1958. Na splošno pa je Nova Borba postajala »tako brezzoba, da bi jo lahko prodajali v jugoslovanskih kioskih«, kot se je pridušal eden izmed nepomirjenih Jugoslovanov v Pragi. Nekateri izmed emigrantov so našli zadnjo uteho v odhodu iz Češkoslovaške v Sovjetsko zvezo. Vendarle pa je pri večini ob osebnem vraščanju v češko okolje in profesionalnih karierah politična dejavnost vse bolj upadala. Najbolj radikalni predstavniki kot Josip Milunić in Pero Dragila so sicer pozdravili sovjetsko intervencijo leta 1968 kot znamenje za novo upanje in sodelovali tudi pri iniciativi za ustanovitev nove Komunistične partije Jugoslavije leta 1974. Toda na drugi strani se je nekaj emigrantov po jugoslovanski amnestiji leta 1962 celo vrnilo v domovino, pri čemer pa so naleteli na mnoge ovire že na češkoslovaški strani, v domačem okolju pa brž prišli pod drobnogled SDV. Njihove usode so se skratka bodisi v državi gostiteljici bodisi v domovini razvodenele v množico individualnih poti, ki niso imele več pomembnega političnega obeležja.

Čeprav Slovenci niso bili med najštevilnejšimi »IB-jevci« tako znotraj Jugoslavije kot v emigraciji, bi se slovenski zgodovinarji razveselili prevoda pričujoče knjige vsaj v jezik katerega izmed nekdanjih jugoslovanskih narodov, če že s prevodom v slovenščino verjetno ne moremo računati. S tem bi postala dostopnejša širšemu krogu zainteresirane javnosti in se zelo dobro umestila v raziskovalni interes za informbirojevstvo ali kominformizem v Sloveniji in na Tržaškem, ki je bil pred kratkim predmet raziskave Nine Lončar. Na splošno pa lahko upamo, da se bodo zgodovinarji tako na češki kot na slovenski strani s podobno vestnostjo in natančnostjo kot Vojtěchovský spoprijeli tudi z drugimi skupnimi potezami češko (češkoslovaške)-slovenske (jugoslovanske) zgodovine.

Jure Ramšak